

STUDY OF THE FEATURES OF THE LIFESTYLE OF MODERN YOUTH IN THE PUBLIC HEALTH SYSTEM

Antomonov M.Yu., Pashynska S.L., Rusakova L.T., Sokolova M.P.,
Skochko T.P.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПОСОБУ ЖИТТЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ У СИСТЕМІ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я

У

**АНТОМОНОВ М.Ю.,
ПАШИНСЬКА С.Л.,
РУСАКОВА Л.Т.,
СОКОЛОВА М.П.,
СКОЧКО Т.П.**

ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва НАМН України», Київ, Україна

сучасному світі поширена думка, що здоров'я – це не суто медичне поняття. У світлі цього галузь «громадське здоров'я» – це передусім суспільна наука, предметом дослідження якої є різні аспекти здоров'я. Саме тому все більше досліджень присвячується причинам та умовам змін у стані здоров'я. Нині не потребує доказів наявність тісного зв'язку між способом

життя людини і станом її здоров'я. Не викликає сумнівів актуальність вирішення питань формування здоров'я підростаючого покоління, як і визнання ролі у цьому процесі способу життя сучасної молоді. Для успішного формування здоров'язбережної поведінки та обґрунтування коригувальних заходів (за потреби), недостатньо оцінки окремих компонентів здорового

*ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ
СПОСОБУ ЖИТТЯ СУЧАСНОЇ
МОЛОДІ У СИСТЕМІ ГРОМАДСЬКОГО
ЗДОРОВ'Я*

*Антомонов М.Ю., Пашинська С.Л.,
Русакова Л.Т., Соколова М.П.,
Скочко Т.П.*

*ДУ «Інститут громадського здоров'я
ім. О.М. Марзєєва НАМН України»,
Київ, Україна*

Мета: оцінити рівень еколого-валеологічної свідомості та особливості способу життя сучасної молоді.

Матеріали та методи. У роботі були використані такі методи: бібліографічний, метод анкетування, статистичний – для подальшого застосування кореляційного аналізу (метод рангової кореляції Спірмена), математичні методи – для кількісного оцінювання показників самооцінки стану здоров'я та еколого-валеологічної свідомості молоді. Було проведено опитування студентів медичного напрямку у містах Києві та Луцьку. Вибірка дослідження – 276 учасників віком від 16 до 21 року. Для опитування було адаптовано анкету Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), структура якої містить такі основні характеристики: фізичний стан; обмеження діяльності через фізичний

стан; відчуття болю; емоційний стан; обмеження діяльності через емоційний стан; складності активного спілкування, зумовлені фізичним та емоційним станом; дотримання здорового способу життя. Базовими даними учасників є вік і стать.

Результати анкетування було переведено у рангові змінні для подальшого застосування кореляційного аналізу. Виявлено, що між фізичним та емоційним станами опитуваних студентів існує значущий зв'язок ($p < 0,01$); через емоційний стан виникають складності у роботі та повсякденній діяльності і у дівчат ($p < 0,01$), і у хлопців ($p < 0,05$); фізичний стан призводить до обмежень у роботі та повсякденній діяльності частіше у дівчат ($p < 0,001$); дівчата більш чутливі до болю ($p < 0,001$); можливість активного спілкування у дівчат, на відміну від хлопців, залежить від емоційного та фізичного станів. Таким чином, виконане дослідження робить суттєвий внесок у вирішення питань формування здоров'я підростаючого покоління та визнання ролі у цьому процесі способу життя сучасної молоді.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, здоров'яформувальна поведінка, самооцінка здоров'я, анкетне опитування.

© Антомонов М.Ю., Пашинська С.Л., Русакова Л.Т., Соколова М.П.,
Скочко Т.П. СТАТТЯ, 2023.

способу життя (ЗСЖ), яким присвячена переважна більшість досліджень у цій галузі.

Аналіз наукової літератури та результати проведених нами раніше досліджень дозволяють виділити невирішені питання і актуальні засади формування здоров'язбережної поведінки. У сучасних дослідженнях традиційно розглядаються питання здорового харчування, рухової активності, поширеності шкідливих звичок тощо, що відповідає валеологічному підходу до вивчення способів збереження і зміцнення здоров'я дітей [1-3].

У значно меншій частині робіт у цій галузі провідна роль надається зовнішньому (у широкому розумінні) оточуючому середовищу, що відповідає екологічному підходу [4, 5]. Сучасний інтегративний підхід має базуватися на поєднанні цих двох напрямків, тобто з урахуванням широкого комплексу керованих детермінант здоров'я.

Позитивну дію здоров'язбереження не завжди можна оцінити і виміряти на підставі показників за-

ПІГІЄНА ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

хворюваності (об'єктивна оцінка здоров'я). Усе більше дослідників зазначають тісний взаємозв'язок самооцінки здоров'я (тобто суб'єктивної оцінки) і способу життя.

На сучасному етапі розвитку науки про громадське здоров'я поряд з клінічною оцінкою біомедичного статусу широко використовується самооцінка здоров'я [6].

Знання про типи поведінки, що сприяє здоров'ю, та про те, як їх змінити, має суттєво покращувати здоров'я населення. У науковій літературі все частіше використовуються поняття «поведінка, спрямована на підтримку або відновлення здоров'я» та «поведінка, яка завдає прямої чи віддаленої шкоди здоров'ю» [7]. Науково обґрунтованих критеріїв оцінки тієї чи іншої поведінки немає,

хоча низка закордонних дослідників наголошує на доцільності подібних розробок і впритул підходить до комплексної оцінки здоров'яформувальної поведінки [8, 9].

Комплексна оцінка особливо важлива, оскільки дія різних чинників є різноспрямованою. Кожен поведінковий чинник залежно від його наявності і ступеня вираженості може проявляти здоров'яруйнівальний або здоров'язбережний вплив. Саме урахування сумісної дії різних факторів і співвідношення негативної та позитивної складових впливу кожного фактора необхідне для комплексної оцінки поведінки і ставлення до здоров'я [10].

Спосіб життя є однією з основних детермінант здоров'я, ступінь впливу якої значно перевищує дію багатьох інших чинників.

Таблиця 1

Кореляційний зв'язок між характеристиками стану та поведінки учасників

Характеристики	Фізичний стан				Емоційний стан			
	Хлопці		Дівчата		Хлопці		Дівчата	
	r_s	p	r_s	p	r_s	p	r_s	p
Фізичний стан	-	-	-	-	0,359	0,003	0,392	<0,001
Обмеження діяльності через фізичний стан	-0,123	0,05	-0,239	0,001	-0,150	0,05	-0,205	0,003
Відчуття болю	-0,035	0,05	-0,235	0,001	-0,015	0,05	-0,166	0,017
Емоційний стан	0,359	0,003	0,392	<0,001	-	-	-	-
Обмеження діяльності через емоційний стан	-0,463	<0,001	-0,175	0,012	-0,244	0,045	-0,180	0,010
Складності активного спілкування	0,183	0,05	0,270	<0,001	0,115	0,05	0,354	<0,001
Дотримання здорового способу життя	0,071	0,05	0,235	0,001	0,284	0,020	0,150	0,032

Примітка: r_s – коефіцієнт Спірмена; p – рівень достовірності.

Разом з біологічними факторами, медичною допомогою та довіллям спосіб життя людини належить до чотирьох основних показників, що визначають рівень здоров'я [11].

Термін «поведінка стосовно здоров'я» визначається по-різному, існують різні пропозиції щодо поділу поведінки, пов'язаної зі здоров'ям:

□ поведінка, що сприяє здоров'ю – адекватна фізична активність, раціональне харчування, дотри-

мання особистої гігієни, підтримка безпеки;

□ поведінка, що впливає на здоров'я негативно – куріння, вживання алкоголю та інших психоактивних речовин, ризикова поведінка тощо [12].

Дослідження поведінки щодо здоров'я, зокрема і методом анкетування, нині вважається важливим методом вивчення здоров'я молоді.

Дану роботу присвячено вирішенню цього питання за ініціативою доктора ме-

дичних наук Ольги Володимирівни Бердник.

Метою цього дослідження була оцінка рівня еколого-валеологічної свідомості та особливостей способу життя сучасної молоді.

Матеріали та методи. У роботі використано такі методи: бібліографічний; метод анкетування; статистичний – для подальшого застосування кореляційного аналізу (метод рангової кореляції Спірмена); математичні методи – для кількісного оцінювання показників самооцінки стану здоров'я та еколого-валеологічної свідомості молоді. Було проведено опитування студентів медичного напрямку у містах Київ та Луцьк. Вибірка дослідження – 276 учасників віком від 16 до 21 року. Для опитування було адаптовано анкету Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), структура якої містить такі основні характеристики: фізичний стан; обмеження діяльності через фізичний стан;

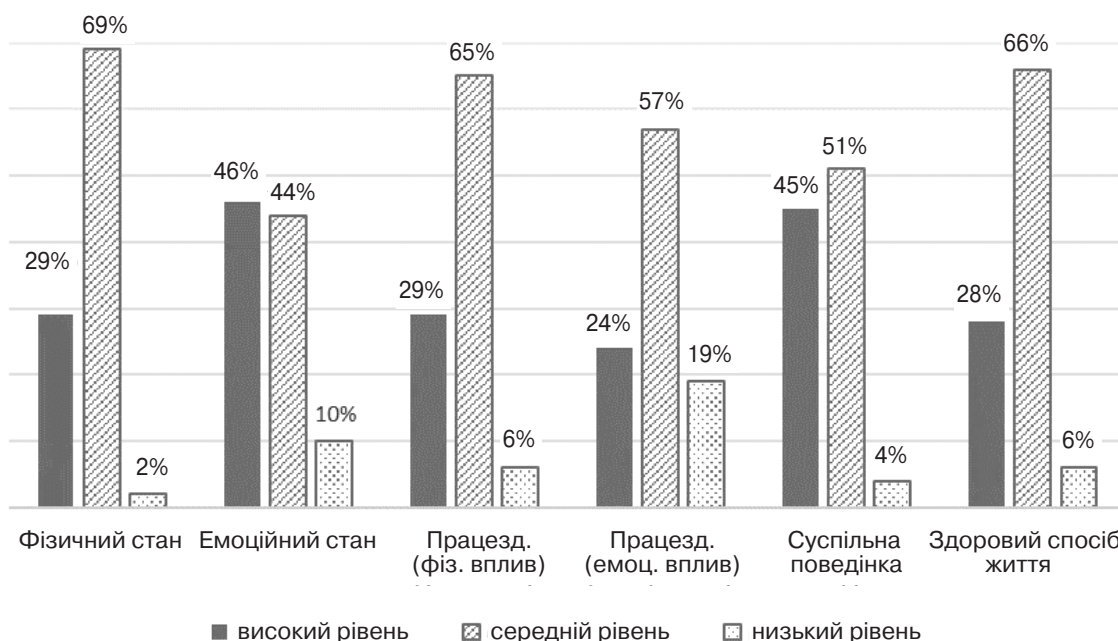
Таблиця 2

Розподіл учасників за рівнем оцінки різних критеріїв (категорій) стану та поведінки (обидві статі)

Категорія анкетування	Частка опитаних, %		
	з високим рівнем	з середнім рівнем	з низьким рівнем
Фізичний стан здоров'я	29	69	2
Емоційний стан	46	44	10
Працездатність залежно від фізичного стану	29	65	6
Працездатність залежно від емоційного стану	24	57	19
Суспільна поведінка	45	51	4
Дотримання здорового способу життя	28	66	6

Рисунок 1

Порівняння рівня оцінки опитаних студентів за різними категоріями анкетування

STUDY OF THE FEATURES OF THE LIFESTYLE OF MODERN YOUTH IN THE PUBLIC HEALTH SYSTEM

Antomonov M. Yu., Pashynska S. L., Rusakova L. T., Sokolova M. P., Skochko T. P.

SI «O. M. Marzиеiev Institute for Public Health of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine», Kyiv, Ukraine

To assess the level of ecological and valeological awareness and lifestyle features of modern youth.

Materials and methods. The following methods were used in the work: bibliographic; questionnaire method; statistical – for further application of correlation analysis (Spearman’s rank correlation method); mathematical methods - for quantitative assessment of indicators of self-assessment of the state of health and ecological and valeological awareness of young people. A survey of medical students was conducted in the cities of Kyiv and Lutsk. The sample of the study is 276 participants aged from 16 to 21 years old. The questionnaire of the World Health Organization (WHO) was adapted for the survey, the structure of which includes the following main characteristics: physical condition; limitation of activity due to physical condition; feeling pain; emotional con-

dition; limitation of activity due to emotional state; difficulties in active communication caused by physical and emotional state; maintaining a healthy lifestyle. The basic data of the participants are age and gender.

Results. The results of the questionnaire were converted into rank variables for further application of correlation analysis. As a result of the correlation analysis, it was found that: there is a significant relationship between the physical and emotional states of the interviewees ($p < 0.01$); because of the emotional state, there are difficulties in work and everyday activities for both girls ($p < 0.01$) and boys ($p < 0.05$); physical condition leads to limitations in work and everyday activities more often in girls ($p < 0.001$); girls are more sensitive to pain ($p < 0.001$); the possibility of active communication in girls, unlike boys, depends on both emotional and physical condition. Thus, the performed research makes a significant contribution to solving the issues of health formation of the younger generation and recognizing the role in this process of the lifestyle of modern youth.

Keywords: healthy lifestyle, health-forming behavior, questionnaire, self-assessment of health.

відчуття болю; емоційний стан; обмеження діяльності через емоційний стан; складності активного спілкування, зумовлені фізичним та емоційним станом; дотримання здорового способу життя. Базовими даними учасників є вік і стать.

Результати. Для аналізу результатів опитування виділені характеристики оцінювалися таким чином. Фізичний стан оцінювався п'ятьма градаціями – «відмінно», «дуже добре», «добре», «посередньо», «погано». Крім того, наявний стан здоров'я порівнювався зі станом минулого року у діапазоні від «значно краще» до «набагато гірше». Обмеження діяльності через фізичний стан або відчуття болю передбачало скорочення ча-

су та обсягу виконання роботи, складнощі у певній діяльності за останні чотири тижні. Емоційний стан оцінювався тим, як часто досліджуваний відчувався бадьорим, повним сил та енергії, спокійним і щасливим. Або ж навпаки – нервовим, пригні-

ченим, сумним та втомленим. Обмеження діяльності через емоційний стан передбачало зменшення часу, кількості та якості виконуваної роботи за останні чотири тижні. Складності активного спілкування визначалися тим, наскільки фізичний або

Таблиця 3

Розподіл учасників за рівнем оцінки різних критеріїв (категорій) стану та поведінки (хлопці)

Категорія анкетування	Частка опитаних, %		
	з високим рівнем	з середнім рівнем	з низьким рівнем
Фізичний стан здоров'я	47	51	2
Емоційний стан	53	43	4
Працездатність залежно від фізичного стану	49	47	4
Працездатність залежно від емоційного стану	43	45	12
Суспільна поведінка	47	50	3
Дотримання здорового способу життя	29	64	7

емоційний стан за останній місяць заважав проводити час з сім'єю, друзями або у колективі. Здоровий спосіб життя враховував здорове харчування, рухову активність, відсутність шкідливих звичок, заняття спортом тощо.

Результати анкетування було переведено у рангові

змінні для подальшого застосування кореляційного аналізу (метод рангової кореляції Спірмена) [13].

Аналіз застосовувався для хлопців і дівчат окремо. Результати розрахунку кореляційних коефіцієнтів надано у таблиці 1.

Аналізом виявлено значущий ($p < 0,05$) кореляцій-

Таблиця 4

Розподіл учасників за рівнем оцінки різних критеріїв (категорій) стану та поведінки (дівчата)

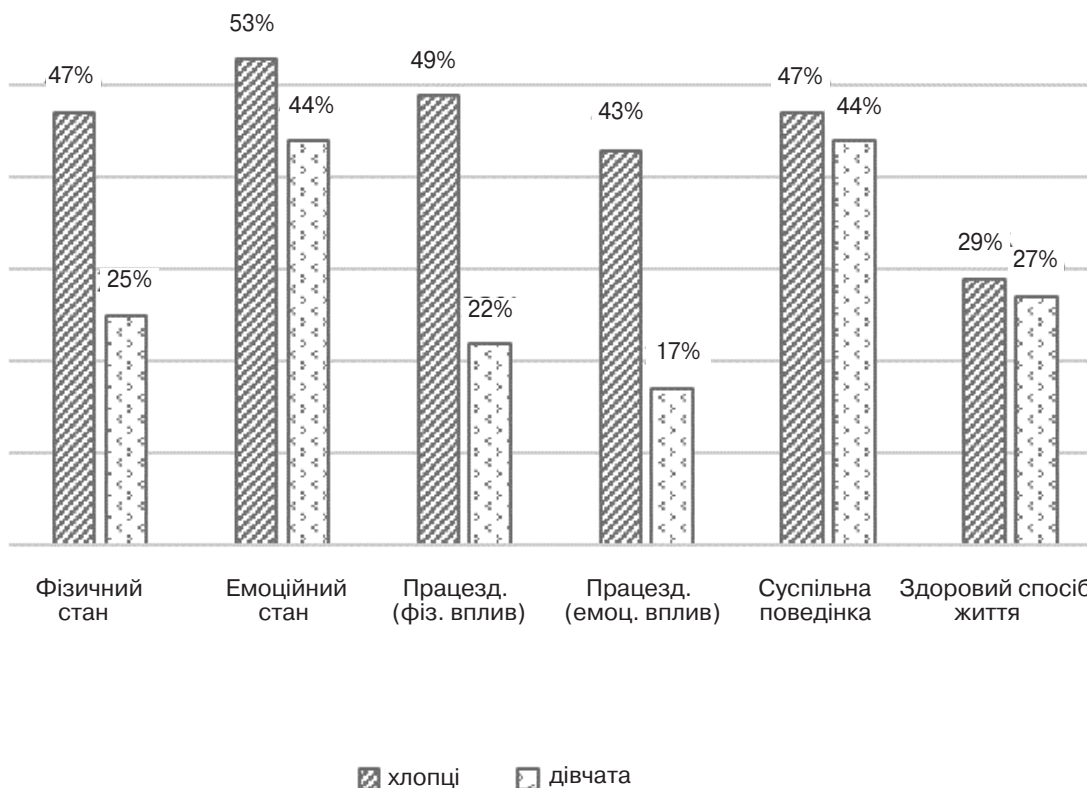
Категорія анкетування	Частка опитаних, %		
	з високим рівнем	з середнім рівнем	з низьким рівнем
Фізичний стан здоров'я	25	73	2
Емоційний стан	44	44	12
Вплив фізичного стану на працездатність	22	71	7
Вплив емоційного стану на працездатність	17	61	22
Суспільна поведінка під впливом фізичного та емоційного стану	44	51	5
Дотримання здорового способу життя	27	67	6

ний зв'язок між фізичним та емоційним станами. Спостерігається також достовірний, але зворотний (коефіцієнт кореляції від'ємний) зв'язок з обмеженням діяльності через емоційний вплив. Тобто чим гірший емоційний настрій, тим більше ускладнень з виконанням роботи. Обмеження діяльності через фізичний стан або відчуття болю характерне більше для дівчат. У хлопців такий зв'язок не спостерігається ($p \geq 0,05$). Активне спілкування у хлопців також не співвідноситься з фізичним або емоційним станом.

Не виявлено достовірного зв'язку у хлопців між здоровим способом життя і фізичним станом. Слід зазначити, що кореляція рангів є лише приблизною мірою оцінки тісноти зв'язку.

Рисунок 2

Порівняння хлопців і дівчат за рівнем самооцінки

Наступним етапом роботи було дослідження співвідношення між станом, можливостями та поведінкою студентів за різних рівнів їх оцінки. Для цього результати опитування було згруповано за певними категоріями: фізичний стан здоров'я;

нями самооцінки (табл. 2). За даними таблиці побудовано порівняльну гістограму (рис. 1), з якої видно, що високий рівень оцінки поведінки найбільш притаманний категоріям емоційного стану і суспільної поведінки. Низький рівень оцінки найменше

стосується фізичного стану, найбільше – працездатності під впливом емоційного стану. У цій категорії також найменший відсоток респондентів з високим рівнем оцінки.

Аналогічні розрахунки проведено для хлопців та дівчат окремо (табл. 3 і 4).

Таблиця 5

Самооцінка емоційного стану, працездатності та суспільної поведінки опитаних студентів залежно від рівня їхнього фізичного стану

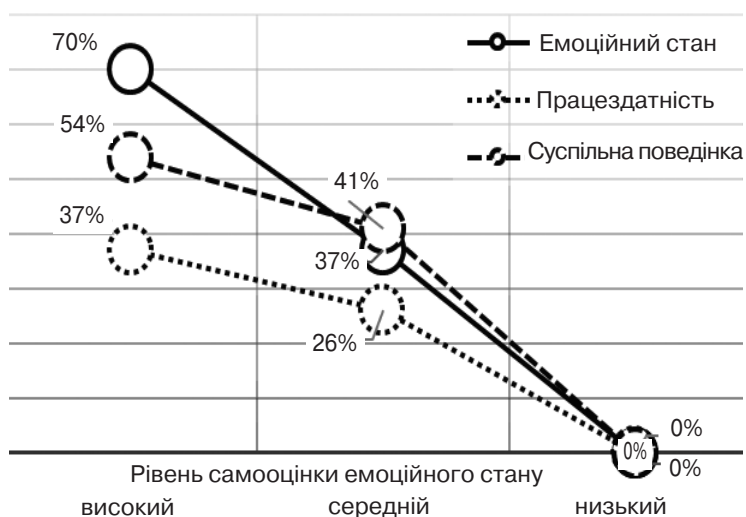
Рівень самооцінки фізичного стану	Частка опитаних осіб з різними рівнями самооцінки (%)								
	емоційного стану			працездатності залежно від фізичного стану			суспільної поведінки залежно від фізичного та емоційного станів		
	високий	середній	низький	високий	середній	низький	високий	середній	низький
Високий	70	24	6	37	61	2	54	46	0
Середній	37	53	10	26	68	6	41	54	5
Низький	0	20	80	0	40	60	0	40	60

емоційний стан; працездатність залежно від фізичного стану; працездатність залежно від емоційного стану; суспільна поведінка, що визначається активністю спілкування з сім'єю, друзями та у колективі, залежно від фізичного та емоційного станів; дотримання здорового способу життя.

У кожній категорії було виокремлено найкращі та найгірші результати, які склали відповідно високий та низький рівні оцінки певного критерію. Інші результати віднесено до середнього рівня. Також визначено відсоток досліджуваних з різними рів-

Рисунок 3

Вплив фізичного стану на емоційний стан, працездатність та суспільну поведінку

Таблиця 6

Самооцінка фізичного стану, працездатності та суспільної поведінки респондентів залежно від рівня їхнього емоційного стану

Рівень самооцінки емоційного стану	Частка опитаних осіб з різними рівнями самооцінки (%)								
	фізичного стану			працездатності залежно від фізичного стану			суспільної поведінки залежно від фізичного та емоційного станів		
	високий	середній	низький	високий	середній	низький	високий	середній	низький
Високий	45	55	0	33	57	10	58	42	0
Середній	16	83	1	18	58	24	37	59	4
Низький	5	19	14	7	54	39	18	57	25

За даними таблиць порівнюються частки хлопців і дівчат з високим рівнем оцінки у різних категоріях (рис. 2).

Як видно з гістограми, у хлопців показники у різних категоріях відрізняються несуттєво. У дівчат показники емоційного стану і суспільної поведінки значно перевищують показники в інших категоріях. За оцінкою свого фізичного стану дівчата суттєво поступаються хлопцям. Працездатність дівчат також значно більше залежить від фізичного або емоцій-

ного станів. Проте суспільна поведінка, що передбачає насамперед активне спілкування з сім'єю, друзями та у колективі, найменше страждає від негараздів зі здоров'ям та настрою.

Наступним кроком досліджено вплив фізичного стану на категорії емоційного стану, працездатності залежно від фізичного стану та суспільної поведінки залежно від фізичного та емоційного станів.

Для цього на кожному рівні оцінки фізичного стану розраховано від-

носну кількість респондентів з різними рівнями оцінки у досліджуваних категоріях (табл. 5).

На рисунку 3 показано співвідношення високих рівнів самооцінки досліджуваних категорій з кожним рівнем оцінки фізичного стану. Діаграма ілюструє, як зі зниженням рівня фізичного стану зменшується відсоток студентів з високим рівнем самооцінки в інших категоріях. За низького рівня фізичного стану їх взагалі немає.

Аналогічні розрахунки виконано для дослідження впливу емоційного стану на фізичний стан, працездатність залежно від емоційного стану та суспільну поведінку залежно від фізичного та емоційного станів (табл. 6).

Рисунок 4 показує, як зниження рівня емоційного стану призводить до зменшення відсотка опитаних студентів з високим рівнем самооцінки в інших категоріях.

Одним з важливих чинників здоров'яформувальної поведінки молоді є ставлення до здорового способу життя. Питому вагу опитаних студентів з різними рівнями фізичного та емоційного станів, які дотримуються (частково чи повністю) або ігнорують здоровий спосіб життя, зображено на рисунку 5.

Висновок

Здоровий спосіб життя є важливим чинником здоров'яформувальної поведінки молоді. Дослідження показали, що ЗСЖ впливає не лише на фізичне здоров'я, але й значною мірою на емоційний настрій, який, у свою чергу, суттєво сприяє підвищенню самооцінки фізичного стану.

У результаті кореляцій-

Рисунок 4
Вплив емоційного стану на фізичний стан, працездатність та суспільну поведінку

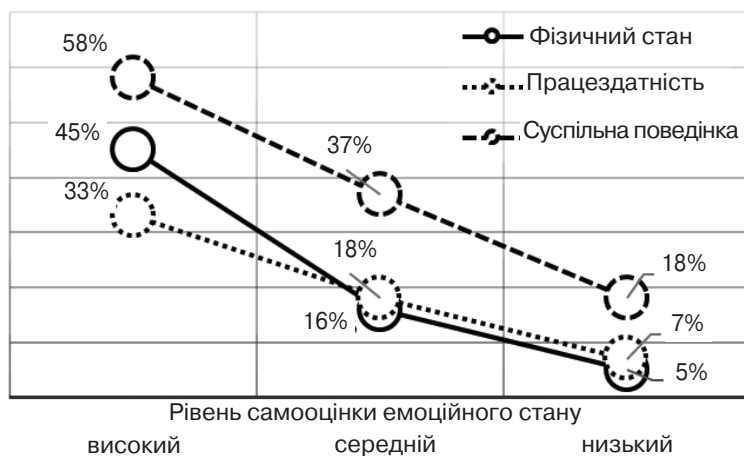
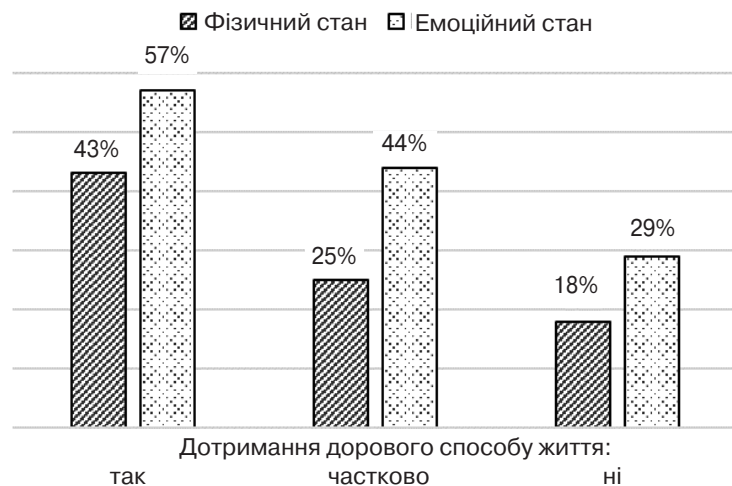

Рисунок 5
Вплив здорового способу життя на високий рівень фізичного та емоційного станів

ного аналізу виявлено:

□ між фізичним та емоційним станами опитуваних студентів існує значущий зв'язок ($p < 0,01$);

□ через емоційний стан виникають складності у роботі та повсякденній діяльності і у дівчат ($p < 0,01$), і у хлопців ($p < 0,05$);

□ фізичний стан призводить до обмежень у роботі та повсякденній діяльності частіше у дівчат ($p < 0,001$);

□ дівчата більш чутливі до болю ($p < 0,001$);

□ можливість активного спілкування у дівчат, на відміну від хлопців, залежить від емоційного та фізичного станів.

Таким чином, виконане дослідження має сприяти вирішенню питань формування здоров'я підростаючого покоління та визнання ролі у цьому процесі способу життя сучасної молоді.

REFERENCES

1. Buzenko I.L. [Ecological and valeological competence: definitive approaches]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedagogichni nauky (Tsentralnoukrainskyi derzhavnyi universytet)*. 2018 ; 166:193-6. (Ukrainian).
2. Karpiuk R. [Social health of student youth in the conditions of transformation of Ukrainian society]. *Molod i rynek*. 2011 ; 1 (72) : 28-32. (Ukrainian).
3. Voloshko N.I. *Psykhologichna kultura zdorovia: navchalnyi posibnyk [Psychological culture of health]*. Kyiv : Naukovi svit ; 2008 : 163 p. (Ukrainian).
4. Petruk V., Bezvoziuk I.I., Panchenko T.I. [Environmental education in higher education]. In: *X Mizhnarodna naukovo-practychna konferentsiia «Humanizm ta osvita» [The X international scientific and practical conference «Humanism and education»*; 2010 Sep 10-16]. Vinnytsia, Ukraine ; 2010. Available from: http://conf.vntu.edu.ua/hummed/2010/txt/Petruk_Bezvoziuk_Panchenko.php (Ukrainian).
5. Mameshyna O. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124039438> *Psykhologichni umovy rozvytku ekolohichnoi svidomosti starshoklasnykiv u systemi pozashkilnoi osvity [Psychological conditions for the development of environmental awareness of high school students in the system of extracurricular education : extended abstract of PhD]*. Instytut pedahohiky i psykhologichnoi profesiinoi osvity APN Ukrainy. Kyiv ; 2004:25 p. (Ukrainian).
6. Brazhnyk Yu. *Psykhologichni osoblyvosti samoostinky u studentskomu seredovyshchi [Psychological features of self-esteem in the student environment]*. In: *Psykhologichni problemy osobystosti na suchasnomu etapi rozvytku suspilstva [Psychological problems of the individual at the current stage of the development of society; 2021 Apr 7-8]*. Nizhyn, Ukraine: Natsionalnyi derzhavnyi universytet im. M. Hoholia ; 2021 : 35-7. Available from: http://www.ndu.edu.ua/storage/2021/11_conf_zbirn_psycho.pdf (Ukrainian).
7. Pustovit N., Kolonkova O., Prutsakova O. https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=8FYQwfEAAAAJ&citation_for_view=8FYQwfEAAAAJ:bF13QPDXJZMC *Formuvannia ekolohichno dotsilnoi povedinky shkoliariv [Formation of environmentally appropriate behavior of schoolchildren]*. Kirovohrad, Ukraine: Imeks-LTD ; 2014 : 139 p. (Ukrainian).
8. Sarkawi D., Priadi A., Oktaviani A. Environmental knowledge and environmental friendly behavior based on gender and education level. *International Journal of Advanced Research*. 2017 Jun 30 ; 5 (6) : 2106-13. <https://doi.org/10.21474/ijar01/4649>
9. Brieger S.A. Social identity and environmental concern: the importance of contextual effects. *Environment and Behavior*. 2018 Feb 22 ; 51 (7) : 828-55. <https://doi.org/10.1177/0013916518756988>
10. Berdnyk O., Polka N., Dobrianska O., Rudnytska O., Skochko T. *Dytiache naselennia kriz pryzmu hromadskoho zdorovia [Child population everywhere from the perspective of public health]*. Kyiv : Medinform ; 2020 : 200 p. (Ukrainian).
11. Seleznova O. [Youth health and the formation of a healthy lifestyle]. *Narodna osvita [Internet]*. 2020 [cited 2023 May 11]. Available from: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2513 (Ukrainian).
12. Woynarowska B. [How we create a health promoting school]. *Warszawa* ; 2015 : 117 p. (Polish).
13. Serdiuk A., Antomonov M., Bardov V., Lekhan V., Prylutskyi O. [Presentation of the results of mathematical and statistical processing of medical and biological research data in dissertations]. *Biuletyn Vyschoi Atestatsiinoi Komisii Ukrainy*. 2010 ; 6 : 31-3 (Ukrainian).

Надійшло до редакції
12.05.2023